

Микола Кикоть
(Переяслав-Хмельницький)

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 80-х років ХХ ст.

У статті автор зробив спробу об'єктивно й неупереджено, із застосуванням сучасних науково-методологічних підходів, проаналізувати причини виникнення неформальних об'єднань молоді в Україні в другій половині 80-х років ХХ ст.

Методологічною основою наукової статті є принципи історизму, об'єктивності та системного аналізу фактів і подій. При написанні статті використовувалися проблемно-хронологічний та історико-порівняльний методи, метод системного та комплексного підходу.

На думку автора, однією з головних причин, що спровокувала утворення масових неформальних молодіжних організацій, була політика демократизації та гласності, проголошена радянським керівництвом у 1985 р., що призвела до різкого сплеску громадської активності населення і, зокрема, молоді.

Доведено, що суттєвою причиною, яка активізувала молодь та вплинула на переосмислення становища України була аварія на ЧАЕС. Саме після цієї події широкого розмаху набуває неформальний екологічний рух.

У статті йдеться про те, що однією з найбільш вагомих причин виникнення неформальних молодіжних організацій стала криза та розкол ЛКСМУ. Суттєве зниження авторитету ЛКСМУ у молодіжному середовищі було спричинене неспроможністю комсомолу вирішити тогочасні проблеми молоді, відсутністю цілеспрямованої молодіжної політики, де б максимально враховувалися інтереси та потреби молодого покоління громадян України.

Ключові слова: *молодь, молодіжний рух, неформальні об'єднання, комсомол, «гласність», «перебудова».*

Проголошення України незалежною державою стало можливим значною мірою тому, що у другій половині 1980-х років суспільство, отримавши під час «перебудови» обмежений дозвіл влади проявляти громадянську активність, скористалося цим шансом для відстоювання своїх інтересів, тривало і послідовно знехтуваних керівництвом держави. Особливо це стосується молодого покоління громадян України, яке зуміло об'єднатися в організований молодіжний рух, що протиставив себе комсомольській організації як оплоту комуністичного режиму. Саме активність молоді, авангард якої активно діяв у неформальних молодіжних об'єднаннях, а згодом в організованому молодіжному русі, дозволила пришвидшити процес розпаду комуністичної системи та розпочати будівництво незалежної Української держави на демократичних засадах.

Проблема виникнення та діяльності неформальних об'єднань молоді в Україні в другій половині 80-х років ХХ ст. була об'єктом дослідження вітчизняних учених. Серед українських дослідників, які розглядали вищезазначену тему, слід відзначити праці М. Головенька, О. Корнієвського [3; 4], М. Багмета [1], С. Сороки [8; 9], В. Кулика [6], Ю. Бобровніка [2], К. Левчука [7]. Проте питання причин виникнення неформальних об'єднань молоді в зазначений період залишається однією з тем, яка потребує більш глибокого дослідження.

Спровокувала виникнення нових неформальних молодіжних організацій низка об'єктивних і суб'єктивних причин. Враховуючи всю складність суспільно-політичних

подій досліджуваного періоду, вважаємо, що неможливо виокремити одну головну першопричину цього явища.

Однією з головних причин, що спровокувала утворення масових неформальних молодіжних організацій, була перебудова, що ініціювала обговорення соціально-економічних, національних, релігійних проблем і висвітлення історичних прогалин. В Україні ці процеси на тлі гласності призвели до створення різних за специфікою рухів «за перебудову» та до активізації участі молоді в політклубах. Так, у 1987 р. в Україні їх було 1119, а у вересні 1988 р. – вже близько 3 тис., і об'єднували вони 72 тис. молодих людей [3, с. 98]. Влада намагалася за допомогою ЛКСМУ та товариства «Знання» здійснювати над ними контроль.

Однією із причин, які сприяли поширенню неформальних об'єднань і утворенню політичних клубів, стала інформація про сталінські репресії та політичні процеси в «застійні» роки, що поширювалася з квітня 1985 р. Вона призвела до розчарування молоді в ЛКСМУ та утворенні на її базі внутрішніх неформальних течій. Активний ріст числа неформальних груп відбувся в 1983-1986 рр., головними причинами якого були: по-перше, низький рівень організації відпочинку молоді з боку комсомольських організацій та закладів культури; по-друге, низька конкурентоспроможність закладів культури з наявними друкованими та відео-інформаційними ресурсами і незадовільний стан матеріально-технічної бази закладів культури та спорту, обмеженість місць масового відпочинку молоді [2, с. 34].

Суттєвою причиною, що активізувала молодь і вплинула на переосмислення становища України була аварія на ЧАЕС, що зініціювала низку проблем. Так, у 1987 р. в Україні виник неформальний екологічний рух. У Києві та інших містах республіки стали створюватися первинні осередки організації «Зелений світ». Невдовзі вона трансформується в асоціацію громадських екологічних організацій, яку було зареєстровано наприкінці 1987 р. при Українському Комітеті захисту миру. Значну частину членів асоціації становила молодь, особливо студентство. У травні 1988 р. створено Кримську екологічну асоціацію «Екология и мир», яка виступала проти будівництва Кримської АЕС [2, с. 35].

Забруднення навколишнього середовища було однією з причин, що спровокували виникнення Товариства Лева, яке розпочало проводити низку екологічних заходів, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації в регіоні. Основною рушійною силою розвитку екологічного руху були неформальні молодіжні організації, актив яких вимагав від влади зупинити системне забруднення навколишнього середовища.

Ще однією причиною виникнення нових молодіжних організацій стала криза та розкол ЛКСМУ. У цей час суттєво знижується авторитет ЛКСМУ як організації молодіжного руху в радянському суспільстві. Молодь підтримувала політику перебудови і з її поглибленням, особливо з розвитком «гласності», вона стала більш інформаційно підкованою, її вже не задовольняли декларативні ідеологічні постулати. Відбувався відрив комсомолу від молоді, бюрократизація спілки. На низькому рівні була поставлена ідейно-виховна робота, яку проводила організація. Догматизм, формалізм, розрив між словом і ділом у політичній і соціально-економічній практиці знижували ефективність виховного впливу. На політзаняттях, політінформаціях, у газетах, по радіо й телебаченню молодь чула про успіхи, а в житті зіштовхувалася з нерозв'язаністю життєво важливих для країни, для кожного громадянина проблем. Соціологічні дослідження, проведені 1987 р. Науково-дослідним центром молодіжних проблем ЦК ЛКСМУ й Президії АН УРСР, засвідчили, що тільки 9% опитаних вважали політзаняття джерелом інформації [5, с. 140].

У другій половині 1980-х рр. комсомол України опинився в стадії стагнації, коли виразно проявилися ознаки кризи цієї організації. Станом на 1985 р. комсомольська організація УРСР налічувала майже 7 млн осіб. На 1 січня 1988 р. чисельність республіканської комсомольської організації склала 6 млн. 260 тис. 365 осіб, скоротившись за 1987 р. більше, ніж на 5,4 %. Прийом до комсомолу зменшився на 50,2%. Якщо за

5 років (1982-1986 рр.) вибуло з організацій без зняття з обліку 200 тис. юнаків і дівчат, то тільки за 1987 р. – майже 189 тис. До осені 1989 р. кількість комсомольців скоротилась до 5 млн. [5, с. 140].

Молоді люди шукали чогось нового не лише в матеріальному, а і в духовному плані. Зросло прагнення молоді до політичної самоосвіти. Наприклад, у Харківській області було створено 95 політклубів, де зібралося понад 8 тис. осіб. Можна констатувати зневіру молоді у політичних цінностях радянського суспільства та в авторитеті комсомолу, яку засвідчили соціологічні дослідження 1987 р., згідно з якими лише 32% молоді вважали, що політичні цінності радянського суспільства уособлюють їх інтереси, тільки 6% комсомольців вважали, що у їх первинній організації повністю враховуються інтереси і потреби молоді, 43% відзначали, що враховуються частково. Це, у свою чергу, орієнтувало молодь на пошук інших шляхів задоволення власних потреб [1, с. 171-172]. Почали виникати самодіяльні організації, відірвані від ЛКСМУ, хоча остання намагалася не втратити над ними ідеологічний контроль. Було розроблено так званий диференційований підхід до неформальних об'єднань, в межах якого вирізнялися позитивні (просоціальні), нейтральні (асоціальні) і негативні (антисоціальні) групи. До позитивних відносили об'єднання соціальних ініціатив, які дотримувалися офіційної ідеологічної доктрини. До нейтральних – об'єднання без певної соціально-політичної спрямованості, переважно субкультурні. Негативними вважалися об'єднання, що орієнтувалися на неофіційні ідейно-світоглядні позиції або зачіпали «заборонені» теми. Як правило, з першими двома видами об'єднань партійно-комсомольські структур намагалися взаємодіяти, надавати їм підтримку, а з так званими негативними об'єднаннями проводити індивідуальну ідейно-виховну роботу, викривати їх «антисуспільну» спрямованість.

У 1990-1991 рр. у молодіжному середовищі значного поширення набули антикомуністичні настрої. Так, за даними різних опитувань, більше 50% молодих людей негативно оцінювали діяльність комсомолу та КПУ. Незначна практична діяльність центральних і місцевих органів влади у сфері молодіжної політики не покращували й без того складне соціальне становище молоді. Для настрою найактивнішої верстви суспільства цих років характерне відчуття безвиході, зневіри, унікального історичного песимізму, переконання, що у правлячої партії немає серйозної цілеспрямованої молодіжної політики. В Україні так і не з'явилися молодіжні організації, готові до конструктивної співпраці з КПУ та ЛКСМУ. Впродовж 1990 р. керівництво ЛКСМУ лише хворобливо протестувало проти дій опозиційних молодіжних об'єднань і вимагало від влади заборони діяльності «екстремістських» організацій молоді [2, с. 35-36].

У жовтні 1990 р., у дні святкування річниці ВЛКСМ, у Львові відбулася обласна комсомольська конференція, яка прийняла рішення про трансформування обласної організації ЛКСМУ в Демократичну Спілку Молоді Львівщини (ДСМЛ). Вона затвердила Статут нової організації, заявила про перехід усіх засобів і майна від обласної організації ЛКСМУ до ДСМЛ і висловила протест проти співпраці з КПУ. Проте група делегатів цієї конференції, не погодившись із такими рішеннями, вийшла із зали й утворила тимчасове бюро Львівського обкому комсомолу.

1991 р. характеризувався проявом гострої кризи в лавах ЛКСМУ. Свідченням розколу організації стала III Республіканська конференція ЛКСМУ «Молодь за демократичний соціалізм (МДС)», що пройшла 17-18 травня 1991 р. У її роботі взяло участь понад 600 делегатів. У доповідях і виступах делегатів із областей висловлювалася стурбованість загостренням суспільно-політичної ситуації в країні. Доповідачі зазначили, що проведена на XXV з'їзді ЛКСМУ під гаслом демократизації ревізія основних принципів її побудови і діяльності порушила внутрішні зв'язки в організації, призвела до відриву його керівних органів від низових комсомольських організацій. Це суттєво послабило вплив Спілки на вирішення молодіжних проблем, спричинило зниження її авторитету серед молоді. Наводилися дані, що з 1989 по 1990 рр. чисельність ЛКСМУ (МДС) зменшилася з

майже 7 млн. до 3,7 млн. членів. Делегати підкреслювали, що подальше збереження такого становища може призвести до повного розпаду комсомолу. У багатьох випадках зазначалося, що серйозної шкоди Спілці завдали намагання деяких комітетів комсомолу дистанціюватися від КПУ.

Зростання чисельності неформальних об'єднань і груп також було пов'язано із падінням авторитету сім'ї та освітніх закладів у молоді. Намагання сім'ї, школи та інших освітніх закладів виховати «нормальну людину», придушити її цікавість, природність, нестандартність теж не знаходили відгуку у серцях молодих людей. Видатки на освіту у СРСР були найменшими порівняно з країнами Західної Європи та США. А соціологічні дослідження показували, що у 1988 р. незадоволеними своїм матеріальним становищем були 9 із 10 молодих робітників у віці до 30 років [9, с. 129].

Причинами неформальної активності студентів було невдоволення як політикою влади взагалі, так і становищем вищої школи зокрема. Серед частини студентської молоді були популярні ідеї політичного плюралізму, висловлювалися думки про створення альтернативних партій і молодіжних спілок, підтримувалася ідея створення Народного руху України. Не влаштовував студентів і процес перебудови вищої школи, якість викладання, особливо суспільних дисциплін, невирішеність соціально-побутових питань. Нові молодіжні організації набирали все більшої популярності.

Швидко знижувався в студентському середовищі авторитет комсомолу – 88% опитаних студентів Києва і Львова були незадоволені роботою комсомольських бюро факультетів. Щоб виправити ситуацію, бюро ЦК ЛКСМУ у травні 1989 р. вимагав від комітетів комсомолу ВНЗ посилити роботу з розвитку студентського самоврядування, підвищення якості викладання, вирішення соціально-побутових питань, а також збереження пріоритету комсомолу. Але суспільно-політичні процеси у ВНЗ вже набули неконтрольованого характеру, розпочалося створення альтернативних комсомолові масових студентських організацій.

У більшості ВНЗ України навесні 1989 р. існували неформальні політизовані групи. 25 травня 1989 р. оформилася студентська організація Львова – Студентське братство, головними завданнями якого були: боронити та захищати права й інтереси студентства, підвищувати його національну свідомість і громадську активність, підносити культурний рівень і поглиблювати знання, формувати демократичне мислення, плекати національні традиції й оберігати історичні пам'ятки. Об'єднання інтенсивно політизувалося і поширило свою діяльність на ВНЗ Києва, Івано-Франківська, Тернополя, Луцька, Харкова [1, с. 176].

Студентські об'єднання виникали і в інших регіонах: Українська народна асоціація «Вільна хвиля» в Одеському політехнічному інституті, Лівий фронт незалежного студентства в Дніпродзержинську, осередок «Друзів української мови» в Київському педагогічному інституті, «Клуб шанувальників української мови і літератури» в Чернівецькому університеті, об'єднання «Просвіта» в Ужгороді, «Громада» в Київському університеті. Постають і молодіжні філії та групи підтримки Народного руху України у ВНЗ.

Нові молодіжні організації набирали все більшої популярності. Згідно з опитуванням, проведеним серед студентів Львова наприкінці 1980-х років, абсолютна більшість юнаків і дівчат негативно оцінила діяльність комсомольських організацій, більше 60% респондентів високо оцінили діяльність Студентського братства, понад 50% – діяльність СНУМу [5, с. 141].

Таким чином, виникнення неформальних молодіжних об'єднань в Україні обумовлено низкою чинників, головні із яких – однобічний диктат комуністичної партії, ігнорування на офіційному рівні плюралізму думок, «споживацьке ставлення» партійної номенклатури до молоді, що впливало на поглиблення суперечностей у взаємовідносинах поколінь. Спектр причин виникнення неформальних молодіжних організацій у досліджуваний період досить широкий, і пов'язаний із кризою радянської влади; розколом ЛКСМУ; децентралізацією та

лібералізацією влади в роки «перебудови»; екологічною кризою, спричиненою катастрофою на ЧАЕС; із західноєвропейськими молодіжними культурними впливами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багмет М. Комсомол та неформальні об'єднання України в період «перебудови» / М. Багмет, С. Сорока // Політичний менеджмент. – 2005. – №6. – С. 164-181.
2. Бобровнік Ю. В. Суспільно-політична діяльність громадських організацій молоді в Україні (1985-1996 рр.): дис... канд. іст.наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю. В. Бобровнік; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 213 с.
3. Головенько В. А. Український молодіжний рух у XX столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. А. Головенько. – К. : А.Л.Д., 1997. – 160 с.
4. Головенько В. А. Український молодіжний рух : історія та сьогодення / В. А. Головенько, О. А. Корнієвський. – К. : Наук. думка, 1994. – 111 с.
5. Гордіна Н. Суспільно-політичні настрої української молоді в період «перебудови» (1985-1991 рр.) / Н. Гордіна // Наукові записки з української історії: Зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вип. 24. – С. 138-143.
6. Кулик В. Молода Україна : сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива : дослідження [Електронний ресурс] / В. Кулик, Г. Голобуцька, О. Голобуцький. – Режим доступу : <http://golob.narod.ru/kniga.html>. – Заголовок з екрану.
7. Левчук К. І. Неформальний рух в Україні (1986–1988 рр.) / К. І. Левчук // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. Історія. – Вінниця, 2002. – Вип. 4. – С. 167-173.
8. Сорока С. В. Діяльність неформальних молодіжних об'єднань в Україні у 80-х – на початку 90-х років XX ст. / С. В. Сорока // Наук. праці : наук.-метод. журн. / Миколаївський держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – Вип. 12 : Політичні науки – С. 83-88.
9. Сорока С. В. Неформальні молодіжні організації в Україні в 60–80-х роках XX століття / С. В. Сорока // Наук. праці : наук.-метод. журн. / Миколаївський держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – Вип. 9 : Політичні науки. – С. 128–133.

REFERENCES

1. Bagmet M. Komsomol ta neformalni obyednannya Ukrayiny v period «perebudovy» / M. Bagmet, S. Soroka // Politychnyj menedzhment. – 2005. – №6. – S. 164-181.
2. Bobrovnik Yu. V. Suspilno-politychna diyalnist gromadskykh organizacij molodi v Ukrayini (1985-1996 rr.): dys... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» / Yu. V. Bobrovnik; DVNZ «Pereyaslav-Khmelnitskyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygoriya Skovorody». – Pereyaslav-Khmelnitskyj, 2010. – 213 s.
3. Golovenko V. A. Ukrayinskyj molodizhnyj rukh u XX stolitti (istoryko-politologichnyj analiz osnovnykh periodiv) / V. A. Golovenko. – K. : A.L.D., 1997. – 160 s.
4. Golovenko V. A. Ukrayinskyj molodizhnyj rukh : istoriya ta sгодennya / V. A. Golovenko, O. A. Korniyevskyj. – K. : Nauk. dumka, 1994. – 111 s.
5. Gordina N. Suspilno-politychni nastroyi ukayinskoyi molodi v period «perebudovy» (1985-1991 rr.) / N. Gordina // Naukovi zapysky z ukayinskoyi istoriyi: Zb. nauk. statej. – Pereyaslav-Khmelnitskyj, 2010. – Vyp. 24. – S. 138-143.
6. Kulyk V. Moloda Ukrayina : suchasnyj organizovanyj molodizhnyj rukh ta neformalna initsiatyva: doslidzhennya [Elektronnyj resurs] / V. Kulyk, G. Golobutska, O. Golobutskyj. – Rezhym dostupu : <http://golob.narod.ru/kniga.html>. – Zagolovok z ekranu.
7. Levchuk K. I. Neformalnyj rukh v Ukrayini (1986–1988 rr.) / K.I. Levchuk // Nauk. zapysky Vinnytskogo derzh. ped. un-tu im. M. Kotsyubynskogo. Ser. Istoriya. – Vinnycya, 2002. – Vyp. 4. – S. 167-173.

8. Soroka S. V. Diyalnist neformalnykh molodizhnykh obyednan v Ukrayini u 80-kh – na pochatku 90-kh rokiv XX st. / S. V. Soroka // Nauk. praci : nauk.-metod. zhurn. / Mykolayivskyj derzh. gumanitar. un-t im. P. Mogyly. – Mykolayiv : Vyd-vo MDGU im. P. Mogyly, 2002. – Vyp. 12 : Politychni nauky. – S. 83-88.

9. Soroka S. V. Neformalni molodizhni organizaciyi v Ukrayini v 60-80-kh rokakh XX stolittya / S. V. Soroka // Nauk. praci : nauk.-metod. zhurn. / Mykolayivskyj derzh. gumanitar. un-t im. P. Mogyly. – Mykolayiv : Vyd-vo MDGU im. P. Mogyly, 2002. – Vyp. 9 : Politychni nauky. – S. 128-133.

Кикоть Н. Причины возникновения неформальных молодежных организаций в Украине во второй половине 80-х годов XX века.

В статье автор попытался объективно и беспристрастно, с применением современных научно-методологических подходов, проанализировать причины возникновения неформальных объединений молодежи в Украине во второй половине 80-х годов.

Методологической основой научной статьи являются принципы историзма, объективности и системного анализа фактов и событий. При написании статьи использовались проблемно-хронологический и историко-сравнительный методы, метод системного и комплексного подхода.

По мнению автора, одной из главных причин, которая спровоцировала образование массовых неформальных молодежных организаций, была политика демократизации и гласности, провозглашенная советским руководством в 1985 г., что привело к резкому всплеску общественной активности населения и, в частности, молодежи.

Доказано, что существенной причиной, которая значительно активизировала молодежь и повлияла на переосмысление положения Украины была авария на ЧАЭС. Именно после этого события широкий размах приобретает неформальное экологическое движение.

В статье говорится о том, что одной из наиболее весомых причин возникновения неформальных молодежных организаций стал кризис и раскол ЛКСМУ. Существенное снижение авторитета ЛКСМУ в молодежной среде было вызвано неспособностью комсомола решить тогдашние проблемы молодежи, отсутствием целенаправленной молодежной политики, где бы максимально учитывались интересы и потребности молодого поколения граждан Украины.

Ключевые слова: молодежь, молодежное движение, неформальные объединения, комсомол, «гласность», «перестройка».

Kykot' M. The causes of occurrence informal youth organizations in Ukraine in the second half of the 80s of the 20 th century.

The author has attempted objectively, with using modern scientific and methodological approaches to analyze the causes of the informal youth groups in Ukraine in the second half of the 80s of the 20th century.

The methodological bases of the article are principles of historicism, objectivity and systematic analysis of the facts and events. In writing article was used problem-chronological, historical and comparative method, systematic and integrated approach.

In author's opinion, one of the main reasons that triggered the formation of massive informal youth organizations was the policy of democratization and publicity that was proclaimed by Soviet leadership in 1985 and led to a sharp surge in social activity of people and, in particular, young.

It is proved that essential reason that young people stepped up and rethought the situation in Ukraine was Chernobyl accident. After this event becomes widespread informal environmental movement.

The article tells about one of the most important causes of formation informal youth organizations. It was crisis and split of LKSMU. The substantial reductions of LKSMU authority among young people was due to the inability to solve the problems of the Komsomol youth, lack of targeted youth policy, which would be most considered the interests and needs of the young generation of Ukraine.

Keywords: *young, youth movement, informal groups, the Komsomol, «glasnost», «perebudova».*

Одержано 23.10.2014.